

A felcsíki római katolikus papság az 1848/49-es forradalom és szabadságharcban¹

Tamási Zsolt

Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc ideje alatt az egyházak, köztük a római katolikus egyház is a forradalmi eseményeknek nem csak részese, hanem alakítója, esetenként irányítója volt. Az erdélyi egyházmegye felcsíki esperesi, kerületi római katolikus papságának a forradalom alatt, hasonlóan minden más magyar régió papságához, úgy a polgári átalakulás, mint az egyházi lehetséges reformok miatt állást kellett foglalnia a küszöbön álló változásokkal kapcsolatosan. Mint a rájuk bízott hívek felelős pásztorai ugyanakkor személyes hozzáállásukkal komoly hatást gyakoroltak a forradalmi, majd a szabadságharc alatti katonai eseményekre is. Az adott korszak alatt annyira természetes volt, hogy a lakosság magatartását meghatározták a szószékről elmondott beszédek, hogy ennek jelentőségét a legtöbb esetben sem a korabeli levelezés, sem az emlékiratok nem tartották fontosnak, hogy külön kiemeljék. Egyértelmű viszont, hogy a forradalmi változások és utasítások ismertetése a sokszor írástudatlan lakossággal nem volt elképzelhető azoknak a szószékről történő kihirdetése és magyarázása nélkül.² Az újoncozás kizáró feltétele volt az egyházak által vezetett anyakönyvek megléte, az azokban található pontatlanságok vagy akár szándékos tévedések az újoncállítást nehezíthették. A népfelkelés szervezése a helyi hatóságok részéről a pap támogatása nélkül eredménytelen lehetett. A szabadságharc utolsó szakaszában meghirdetett, és a többnyire célszerűtlennek tartott keresztes hadjárat szintén a papság szerepét helytelenül előtérbe. A pap személyes meggyőződése, forradalmi vagy ellenforradalmi elkötelezettsége, esetleg közömbössége is meghatározó volt hívei magatartásának szempontjából. A forradalmi és osztrák kormányzat a maga részéről ezt érezte is, ezért találkozunk folyamatosan a szószék politikai célokra való felhasználásának követelésével.³ A papság személyes meggyőződését több szempont elemzésével is behatárolhatjuk. Ezek esetében érdemes megvizsgálni, hogy a forradalmi változások és lehetőségek hogyan hatottak a papokra, mennyire vállaltak részt az egyházi reform mellett a forradalmi kormány által sürgetett utasítások végrehajtásában. Az ellenforradalom árnyékában a szabadságharcra történő lelkesítés vagy annak elmaradása engedhet következtetéseket levonni, ahogy viszonylag pontos mércét adhat annak felmérése, hogy milyen összefüggések mutat-

¹ A kutatás az Európai Unió és Magyarország támogatásával a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú „Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program” keretében a Magyary Zoltán Posztdoktori Ösztöndíj a konvergencia régióban (A2-MZPD-12-0172) támogatásával készült.

² ZAKAR PÉTER: „Egyedül Kossuth szava parancsolt...” Katolikus papok feljegyzései az 1848/49-es szabadságharc eseményeiből. Szeged 2001. (Dél-Alföldi Évszázadok 16.) 9–12. p.

³ Ezt még a katolikus klérus magatartását erőteljesen kritizáló marxista történetíró is elfogadta: ANDICS ERZSÉBET: 1848–1849. Tanulmányok. Bp., 1968. 250. p.

hatóak ki a térség forradalma és papjaik sorsa között, arra figyelve, hogy a felcsíki papság a szabadságharc bukását követő megtorlások árnyékában milyen helyzetbe került. Jelen tanulmányban – a fenti megfontolásokból kiindulva kizárólag a felcsíki római katolikus főesperesi kerületre szűkítve az elemzést – igyekszünk a fennmaradt levéltári adatok segítségével bemérni a felcsíki térség katolikus papságának⁴ a változásokra való fogékonyságát és a bekövetkezett eseményekre gyakorolt hatását.

1848 tavaszán az alsópapsági és felsőpapsági érdekek is egybehangzóan a nemzeti zsinat megtartását igényelték. Az alsópapság radikális reformprogramjának kibontakozásával párhuzamosan a felsőpapság az 1848-as pozsonyi törvények után kialakult helyzetben a zsinati tárgyalásokon egyeztetve azzal próbált hatásosabban érvelni a soron következő országgyűléseken, hogy elképzeléseit az alsópapság, s ugyanakkor a hívek is támogatják. A nemzeti zsinat sikere miatt már májusban elkezdődött a nemzeti zsinatnak a szervezése, a forgatókönyvnek megfelelően az egyházmegyék saját előkészítő zsinatuk anyagát az esperesi kerületek koronagyűléseinek javaslatai alapján összegezve küldték volna be a nemzeti zsinatot előkészítő bizottságnak. A forgatókönyvnek megfelelően a magyar püspöki kar által megállapított, s Hám János kinevezett hercegprímás által lekötött 25 pontos tematika hivatalos feldolgozását Erdélyben Kovács Miklós megyéspüspök elrendelte a főespereseknek, így a felcsíki Potyó Ferenc⁵ felcsíki főesperesnek is. Május 20-án kelt körlevelében a megyéspüspök már jelezte, hogy egyházmegyei zsinatra sor fog kerülni, amint ezt a körülmények lehetővé teszik.⁶ A radikálisabb esperesi kerületi papság ezzel párhuzamosan május közepén maga is sürgette a zsinat összehívását.⁷

-
- ⁴ A felcsíki esperesi kerület forradalmi helyzetével kapcsolatosan különböző szempontok alapján nagyobb keretben már közöltünk adatokat: TAMÁSI ZSOLT: A csíki és gyergyói római katolikus papság az 1848/49-es forradalomban. In: Csaba királyfi elárult népe. Szerk.: Takács Péter. Debrecen, 2009. 329–348. p.; TAMÁSI ZSOLT: A csíkszéki római katolikus papság hatása az 1848/49-es forradalom és szabadságharc katonai eseményeire. In: *Századok*, 2013. 3. sz. 711–745. p. Jelen tanulmányban kizárólag csak a felcsíki kerületet vizsgálva hasznosítjuk az újabb kutatási eredményeket.
- ⁵ Potyó Ferenc 1788-ban született Csíkszentmártonban. Pappá szentelve 1812-ben, káplán Marosvásárhelyen, majd 1816-tól Csíkszentgyörgyön. 1817-től Gyulafehérváron teológiai tanár, 1828-tól Nagyszebenben tanár, 1832-től Kapnikbányán plébános és esperes. 1835-től Nagyágón majd Nagyboldogasszonyon plébános. 1835-től felcsíki és gyergyói esperes. Meghalt 1862. január 7. FERENCZI SÁNDOR: A gyulafehérvári (erdélyi) főegyházmegye történeti papi névtára. Bp.–Kolozsvár, 2009. (továbbiakban: FERENCZI, 2008.) 378. p.
- ⁶ Püspöki körlevél az erdélyi egyházmegyéhez. 1848, május. [20.] – Gyulafehérvári Érseki és Főkáptalani Levéltár, Fond: Püspöki iratok (továbbiakban: GYÉFKL. PI.) – 707/1848.
- ⁷ Közülük kiemelkedik a gyergyói és a kézdi-orbai kerület. GYÉFKL. PI. – 688/1848. – Zsinatot szorgalmazó beadványok május 17 és 22-én kelteződtek. Gelence, 1848. Pünkösdi hava 17. (Kádár Antal esperes és Elekes István jegyző által aláírt esperesi tanácskozási jegyzőkönyv, átküldve Kovács Miklós püspöknek.); Gyergyói esperesi kerület papságának gyűlési jkt. 1814–1862. 1848. május 22. Gyergyóújfalu, rendkívüli gyűlés jegyzőkönyve. – Gyulafehérvári Főegyházmegyei Levéltár Gyergyói Gyűjtőle-

Júniusban, Erdély Uniójának életbe lépését követően az egész egyházmegyében elkezdődtek a konkrét készületek az egyházmegyei zsinatra. Az erdélyi esperesi kerületi javaslatok megfogalmazását három szempont alakította. Egyrészt a püspök megküldte a magyar püspöki kar által javasolt 25 pontos tematikát, majd ezt követően a július 2-án beküldött kolozsdobokai kerületnek ezekről szóló javaslatait, amelyek feldolgozása megtörtént minden kerületben. A harmadik szempontot a helyi szükségletek, pasztorációs tapasztalatok alapján megfogalmazott kérések jelentették.

A felcsíki térségben sajátos helyzettel találkozunk. Azon túl, hogy a többi erdélyi esperesi kerülethez képest jelentős késéssel küldték be javaslataikat, ezek még csak nem is tartalmaztak érdemi hozzászólásokat. Ha csak a szomszédos alszíki kerülethez viszonyítjuk a felcsíkiak munkálatait, akkor azt látjuk, hogy az alszíkiak már augusztus 1-jére előkészítették részletes javaslataikat, míg a felcsíkiak csak augusztus 15-én küldték be a jóval szegényesebb jegyzőkönyvüket.⁸ Tartalmilag ugyanakkor az is szembetűnő, hogy az augusztus elején a püspöki központban iktatott esperesi kerületi beadványok pontokba szedve egyenként véleményezték mind a 25, a magyar püspöki kar által kezdeményezett és az erdélyi püspök által továbbított tárgyalási pontot, miközben a felcsíkiak augusztus közepén látszólag egyáltalán nem is tudtak ezekről a pontokról. A felcsíki esperesi koronagyűlési jegyzőkönyvből az derül ki, hogy a zsinatra kiválasztott képviselőjük feladatául jelölték ki, hogy igyekezzen megtudni, hogy a zsinaton majd miről lesz szó. Egyetlen más esperesi kerület sem található, amelyik ekkora tájékozatlanságról tenne tanúságot! A felcsíki papság csak feltételesen sejt, hogy miről tárgyalhatnak majd a zsinaton. A május közepén kapott információknál úgy tűnik, megrekedt a térség informálódása, augusztus közepén „érnek rá” reflektálni a májusban ismertetett problémára: a magyar püspöki kar az 1848-as pozsonyi törvénykezés egyházat érintő törvényei miatt, önvédelmi céllal május elején egy négy pontos petíciós szöveget szerkesztett, amelyet kértek a hívekkel aláíratni.⁹ Május 20-án az erdélyi püspök már azt jelenthette, hogy „felszólításunk az erdélyi megyében termékeny földre talált, úgy hogy örömmel írhatom, hogy a magyarhoni katolikusoknak általunk is elfogadott petíciója, egy – rokonszenv és pártolásra buzdító levél kíséretében megyémben épen azon naptól fogva járja a körutat, melyben önök felszólítása költ”.¹⁰ A püspök jelentésében ugyan nem részletezte, hogy az egyházmegye kerületei hogyan kapcsolódtak be ezek aláírásába, viszont a beérkezett aláírási ívek azt mutatják, hogy a felcsíki esperesi kerület teljesen kihagyta a petíciós akciót. A kerületből nem-hogy aláírásokat nem küldtek be, hanem még csak arról sem érkezett jelentés, hogy azok elmaradását mi okozta. Így csak a forradalmat lelkesen támogató ferences atyák hatása alatt álló Csíksomlyóról érkezett be aláírási ív, június 11-

véltára. (továbbiakban: GyFLGy.) Gyergyószentmiklósi Plébánia iratai. Helyi egyházi archontológia. 1276–1861.

⁸ GYÉFKL. PI. 1010/1848. – Felcsíki kerület beadványa. Karcfalva, 1848. augusztus 15.

⁹ Ezt Kovács Miklós megyéspüspök már május 1-jén kikiűldte a kerületeknek. Kovács Miklós püspök körlevele a kerületi esperesekhez. Gyulafehérvár, 1848. május 1. – GYÉFKL. PI. 389.d. 4.cs. 707/1848, 389.d. 11.cs. 821/1848.

¹⁰ Csíktusnádi Kovács Miklós erdélyi püspök válaszelevele az esztergomi főkáptalanhoz. Gyulafehérvár, 1848. május 20. – GYÉFKL. PI. 687/1848.

i datálással.¹¹ Ilyen körülmények között sokatmondó, hogy a felcsíkiak augusztus közepén valóban a teljes tájékozatlanság jegyében a zsinati 25 pontos kérdéskör helyett csak a 4 pontos, májusi petícióra reagáltak, ami akkor már egyrészt nem aktuális, másrészt tematikája nem a zsinati tárgyalási pontok összegzése. A jegyzőkönyvből kiderül ugyanakkor, hogy a sajátos problémák tárgyalását az egyházmegyei zsinaton szükségesnek látták tárgyalni, így anélkül, hogy tudtak volna arról, hogy a papság jövedelme zsinati tárgyalási pont, kitértek a székelyföldi javadalmazási formára, a kepe körüli kérdésre. Ennek eltörlését erőteljesen hangsúlyozva, nagyon részletesen vázolták a kepezéssel kapcsolatos problémákat. Rámutattak, hogy

„a mostani gabona kepe adás annyira elfajult és távozott a régi jó rendszertől, hogy nintsen ember, sem törvény amely azt a maga igazi állására visszahozni képes volna. Azért teljesen lehetetlen a székely papságnak azzal megmaradni és elégedni, vagy azt azzal többé kínozni és a hívekkel együtt kárhozatba dönteni kívánni, mikor ez az egymás közötti versengések szüntelen folyása miatt a bizodalmat nemcsak nagyon csökkentti, sőt sok helyeken az idegenkedésnek és csaknem gyűlölködésnek olyan fokára éleszti, hogy a lelkiekben is üdvösen eljárni mintegy lehetetlen legyen.”

A kepe helyett csupán ospora fizetésére hajlandóak a hívek, amit egyébként csak azok szoktak fizetni, akiknek semmi sem terem. Tehát a lakosság szívesen szabadulna ettől a tehertől, „ezeknek ítéletében, sem az emberek önkéntes jóságában semmit nem lehetvén bízni”. Ha már a hívekre nem is lehet bízni az egyházi személyzet fenntartását, azt végképp nem tartották jó megoldásnak, hogy „a lelkész örökös perlekedésbe, panasz és viaskodásba élve nyelje mindennapi panaszos és keserű falatját”. Ezen az okok miatt egyértelműen megállapították, hogy a „mostani kepeadás módja (mely a nyert szabadsággal visszaélés miatt máris sok helyeken nagy zűrzavart okozott, melynek lecsillapítása és illetőségünknek beszolgáltatása iránt a nagy tanácsnak figyelmét és intézkedését kérni nem szűnünk) keresztényi módon gondolkodva tovább így fenn nem maradhat”. Megfogalmazva a kepe eltörlésének fontosságát, a kárpótlás módjára is megoldást javasoltak: az 1848. évi 13. törvénycikk értelmében adandó kárpótlásokat a kepe megszüntetésével járó anyagi veszteségre is kiterjesztendőnek tartva. Javaslatuk része, hogy a papnak járó kepe ne a pap, hanem az állami hivatalok által gyűjtessék be, s így indirekt módon részesüljön a pap az anyagi támogatásban. Ez utóbbi kérésük újra csak azt bizonyítja, hogy a forradalom kezdetén történt változásokról tudtak, így a pozsonyi törvénykezés egyházat érintő cikkelyeiről is, utána viszont egyre inkább elszigetelődve alig szereztek tudomást a történelekről.

Mindez arra utal, hogy egy jelentős kommunikációs probléma lépett fel a felcsíki kerület esetében. A püspöki közvetítéssel vagy a püspöki közvetítést megkerülő formában érkező kormányrendeletek, illetve az egyházi belső kommunikációt biztosító püspöki rendeletek továbbítása a kerületi papsághoz a főesperesi hivatal közvetítésével történt meg mindenhol. Jogosan feltételezhető, hogy a felcsíki térségben a főesperesi közvetítés hiánya miatt lép fel az információhiány. Tudjuk, hogy a felcsíki esperes, Potyó Ferenc nem tanúsított túl nagy érdeklődést a bekövetkezett változások iránt. Ennek egyik jele, hogy a

¹¹ Petíciós jegyzőkönyvek. – GYÉFKL. PI. 824/1848.

Kolozsváron megtartott egyházmegyei zsinatról való távolmaradását tényleges indoklás nélkül jelentette csak be,¹² miközben a többi kerület esperesei kizárólag csak objektív okok miatt maradtak távol, többségük aktívan részt véve a zsinati munkálatokban.

Amennyiben további más szempontok mentén is megvizsgáljuk a felcsíki térséget, újra csak azt láthatjuk, hogy az elszigetelődés és az információhiány miatt hiányzik az egységes fellépése a térségnek. A zsinati terv sikere, a magyar nemzeti zsinati munkálatokba való bekapcsolása az erdélyi egyházmegyeinek feltételezte Erdély Unióját Magyarországgal. Ebben a logikai rendben az erdélyi katolikus egyházmegye érdekelt is volt a magyar kormánnyal való együttműködésben. Ennek az együttműködésnek egyik konkrét formáját jelentette a kormányrendeletek szószéki kihirdetése mellett a katonai lépések támogatása. Az Unió életbe lépése előtt Erdélyt, s ezen belül Székelyföldet katonai szempontból közvetlenül érintette a nemzetőrség felállítása¹³ mellett a székely határőrezredek néhány századának a délvidéki lázadások miatt szükséges kimozdítása a Szeged környéki katonai táborba. Ez utóbbi terv ugyan indokolt volt, de nem törvényes. Az Unió előtt a magyar minisztérium egyértelműen nem gyakorolhatott joghatóságot a Magyarországgal még nem egyesült Erdély felett. Terveinek támogatása során viszont találkozhatott az erdélyi katolikus egyház érdekeivel, az erdélyi, székelyföldi papság az egyházi önvédelmi tervek propagálásával egyúttal az Uniót is sürgető magatartást képviselt, így érthető, hogy a magyar minisztérium feltétlenül számíthatott a közreműködésükre.

A papság magatartásának bemérésére lehetőséget nyújt így annak vizsgálata, hogy hogyan alakult annak az alcsíki, pontosabban csíkszentgyörgyi születésű Gál Sándor által vezetett küldöttségnek¹⁴ a tevékenysége Csíkszéken, s ezen belül Felcsíkon, amely Batthyány utasítására a Gubernium és a General Commando megkerülésével¹⁵ a székely határőrséget a szegedi átszállásra próbálta rávenni. Gál Sándorék a szóbeli utasítás szerint, elkerülve Teleki József főkormányzót, indultak el a Székelyföldre. Teleki viszont tudomást szerzett küldetésükről, s a szebeni hadikormányzóság mellett a székelyföldi királybírókat is értesítette a gyanúsnak tekintett három küldöttről, kérve, hogy figyelve őket, akár el is foghatják, ha zavart próbálnak kelteni. Marosvásárhelyen még zavartalanul tudták küldetésüket telje-

¹² Bejelentését a zsinati munkálatok előtt egy héttel, 1848. augusztus 20-án tette csak meg.

¹³ Ennek történetét részleteiben ld.: SÜLI ATTILA: A nemzetőrség, a honvédség és a Kossuth-szabadcsapat szervezése Erdélyben 1848-ban. Sepsiszentgyörgy, 2011. (továbbiakban: SÜLI, 2011.)

¹⁴ A küldöttség tagja volt még Hajnik Károly gyorsíró és Klapka György főhadnagy. URBÁN ALADÁR: A székely katonaság segítségül hívása 1848 májusában. In: Székely határőrök a magyarországi hadszíntéren 1848-ban. Szerk.: Csikány Tamás. Bp., 2008. (továbbiakban: URBÁN, 2008.) 22. p.

¹⁵ A székelység kimozdításának tervét Pulszky Ferenc vetette fel Batthyáynak még 1848. április 29-én, mint egy lehetséges verziót a már létrejött nemzetőr seregek mozgósítása helyett. A javaslatnak az volt viszont a gyengéje, hogy a székely ezredek kijjövetele éppen a császár engedélyétől függött, miközben Batthyány éppen a Béctől való nagyobb függetlenségre törekedett. URBÁN ALADÁR: A nemzetőrség és honvédség szervezése 1848 nyarán. Bp., 1973. 226. p.

síteni, de Udvarhelyszékre időközben megérkezett Teleki utasítása, így ott nem is erőltették a küldetésüket, hanem Háromszékre távoztak, ahonnan az alsócsernátoni, majd a május 31-én tartott kézdivásárhelyi népgyűlés után kénytelenek voltak Csíkszékre menni. Ideérkezésük előtt, június 1-jén két levelet is címeztek neki, amelyek arról árulkodnak, hogy az alcsíki hangulatot sikerült az Unióra hangolni, viszont a felcsíki részen problémákra számíthatnak. Az első, névtelen levélíró, aki barátjának szólítja Gál Sándort, beszámol arról, hogy elfogatását tervezik Csíkban, hozzátéve, hogy

„Alcsíkon történt holmi átalakulás [...] Az alcsíki események lecsillapítására az ezred[es] és még több alattvaló tisztek lejártak, de siker nélkül. Felcsíkon még mind a régi lábbon áll. Az ezred[es] nagyon tart a kitöréstől, ma éppen az ezred[es] több alattvaló tiszteket felvont Felcsíkra a népet még nagyobb rabságba vezetni, s mind némelyek gyantíják, mindenütt a fegyvert viselőktől hitet bevenni és ezt azért akarják tenni, hogy a fegyveres, azaz fegyvert viselők állhatatosak, és hogy a régi járom alatt meg akarnak maradni.”¹⁶

Endes Miklós alkirálybíró is megerősíti ekkor kelt levelében az alcsíki lelkesedést, megnyugtatta Gál Sándort, hogy nem lesz semmi bántódása, a csíki határőrezred mindkét ezredese hajlandó őt barátsággal fogadni, sőt Felcsíkon is kitenni a nemzeti lobogót az Unió jeléül.¹⁷ Hogy pontosan mi történt, a dokumentumokból nehéz egyértelműen megállapítani, viszont ha a névtelen barát levelét tekintjük hitelesebbnek, az mindenképp egybecseng azzal, hogy az alcsíki-kászonszéki kerületben a zsinati munkálatokba való bekapcsolódás intenzitása mellett a felcsíki térségben a tájékozatlanság volt a jellemzőbb, ahol – amennyiben elfogadjuk, hogy a térség az eszperes okozta kommunikációs problémák miatt információhiányban szenvedett–hihetővé válik, hogy a határőrezred General Commandonak alárendelt vezetősége inkább tudott ellenforradalmi tevékenységet szervezni.

Csíkszéken Gál Sándor érkezéséig a hatóságok Csík, Gyergyó és Kászon székeknél is megszervezték a népgyűlést június 15-re Csíksomlyón, ahol Gál szavait végül kedvezően fogadták. Csíksomlyón, amint a petíciós akciónál jeleztük, a ferences atyák hatására az Unió iránti lelkesítés már megtörtént, a petíciós ívek aláírására a népgyűlés előtt néhány nappal, június 11-én került éppen sor.¹⁸ Gál Sándor a maga részéről természetesen tekintette, hogy a székely haderőnek a magyar minisztérium terveinek megfelelő mozgósítása csak a papság segítségével lehetséges. Beszámolójában a székelyföldi kiküldetéséről – amikor a székelység belső problémáit vázolta

¹⁶ Ismeretlen Gál Sándornak. Csíkszereda, 1848. június 1. – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára. (továbbiakban: MNL. OL.) H 2. (= 1848/49-i levéltár. Miniszterelnökség, Országos Honvédelmi Bizottmány, Kormányzó-elnökség.) 1848/454.

¹⁷ Endes Miklós alkirálybíró Gál Sándornak. Csíkszentsimon, 1848. június 1. – MNL. OL. H 2. 1848/454.

¹⁸ Egyed Ákos szerint Gál Sándor csíki sikerének a háttérében a papság támogatása mellett fontos szerepe volt annak is, hogy a csíki származású Gál Sándor ugyanúgy római katolikus volt, mint Csíkszék lakossága. EGYED ÁKOS: 1848 erdélyi magyar vezéralakjai, Marosvásárhely, 2004. 73. p.

– rá is mutatott arra, hogy mivel a székelyek közt különféle nézetek, érdekek léteznek, s sok aggodalmat kiváltó hír terjed „szükség rögtön, de érelyesen rendelkezni és a népet jövődjé felett a papok és előjáróságok által felvilágosíttatni”.¹⁹ Ennek fényében érdemes azt is megfigyelni, hogy amikor az Unió kimondása után végül is sor került a székelység kimozdítására, a délvidékre érkező két székely gyalog zászlóalj és a két székely huszár határőrszázalék nem szervezett zászlóaljak, hanem alkalmilag összeállított kötelékek voltak, tisztai, altiszti hiányokkal. Önkéntesség alapján alakultak, nem a tapasztalat, katonai tudás alapján kerültek kiválogatásra.²⁰ Az önkéntesség miatt jelentős, hogy mely helységekből érkeztek a katonák. A csíki határőrszázalék érkező zászlóalj hat százada a legénységének a kötelékében a felcsíki térséget Csíksomlyó, Csíkszépvíz, Csíkrákos és Csíkszenttamás önkéntesei jelentették. Amennyiben ezek a falvak papjainak magatartását megvizsgáljuk, azt látjuk, hogy a forradalom pártolása jogosan feltételezhető a részükről. A csíkrákosi káplán, Vas Ferenc²¹ például tábori lelkésznek állt be, Puskás Tamás²² csíksomlyói plébános pedig forradalmi magatartásáért osztrák vizsgálati fogságba került a forradalom bukása után. Balogh József²³ csíkszenttamási plébános még a forradalom ideje alatt meghalt, egyéni elkötelezettségét így nehéz meghatározni, ahogyan hasonló helyzettel találkozunk a csíkszépvízi pap esetében is. Csíkszépvíz Csíkszentmárton filiájaként Zámblér János²⁴ plébánoshoz tartozott, aki szintén meghalt a forradalom ideje alatt.

A papság magatartása és a térség forradalmi tevékenysége közti kapcsolat szempontjából újabb vizsgálódási lehetőséget nyújt a csíki térség pacifikálást követő történetének elemzése. Az agyagfalvi gyűlés után Csíkszék forradalmi magatartásában közismerten törés állt be. Az ellenforradalmi törekvés hatására, miközben Háromszék megszervezte az önvédel-

¹⁹ Gál Sándor jelentése Batthyány Lajosnak. Alsócsernáton, 1848. június 25. – MNL. OL. H 2. 1848:454. Közölve. URBÁN, 2008. 45–64. p.

²⁰ Előszó. In: Székely határőrök a magyarországi hadszíntéren 1848-ban. Szerk.: Csikány Tamás. Bp., 2008. 8. p.

²¹ Vas Ferenc Altörjén született 1821-ben. Pappá szentelve 1846-ban, káplán Lemhényben, 1847-től Zetelakán plébános, majd 1848-tól Csíkrákoson. 1849-ben a forradalom alatt tanúsított magatartása miatt menekülnie kellett, 1850-től Szászrégenben helyettes plébános, 1851-től Kapnikbányán káplán. 1852-től Székelyhodoson plébános, 1856-tól Kászonjakabfalván, 1857-től Sárfalván, 1864-től Törcsváron, 1868-tól Jegenyén, 1869-től Almakeréken. Meghalt 1877. január 29-én. FERENCZI, 2008. 440. p.

²² Puskás Tamás Ditróban született 1783-ban. Pappá szentelve 1807-ben, Csíkszentdomokoson káplán, 1809-től ugyanott plébános. 1830-tól Csíksomlyón plébános, 1834-től csíkszéki táblabíró, szentszéki ülnök. Meghalt 1859. április 9-én. FERENCZI, 2008. 380. p.

²³ Balogh József 1802-ben született Csíkszentkirályon. Pappá szentelve 1826-ban, Székelyudvarhelyen káplán, 1827-től Sepsikőröspatakon plébános, 1829-től Csíkszenttamáson. Meghalt 1853. március 22-én. FERENCZI, 2008. 170. p.

²⁴ Zámblér János Alsócsernátonban született 1789-ben. Pappá szentelve 1812-ben, Gyulafehérváron tanár és számvevő, 1818-tól Csíkszentsimonban plébános, 1830-tól Csíkszentmártonon. 1847-től tiszteletbeli kanonok. Meghalt 1849. július 24-én. FERENCZI, 2008. 450. p.

mét, Udvarhelyszék osztrák ellenőrzés alá került. Csíkszék eleinte közösen kezdi szervezni az önvédelmet Háromszékkal, viszont a csíki székely határőrezred ezredese, Dorsner végül megvalósította Csíkszék pacifikálását. A pacifikáció lényegében azt jelentette, hogy a csíkiak Dorsner hatására elfogadták, hogy a szebeni főparancsnokságnak vessék magukat alá, azzal a feltétellel, hogy a szék területére se császári csapatok, se román²⁵ vagy szász felkelők nem tehetik a lábukat. A be nem hatolást valójában a csíkiak szabták a semlegesség feltételéül, amit Dorsner ügyesen ki is használt. A magyar kormány iránti hűség jegyében a háromszékiekkel való együttműködés mellett döntöttek ugyan a december 1-jén Csíksomlyón tartott népgyűlésen a csíkszéki helységek képviselői, viszont Dorsner önkényesen eljárva elszigetelte a polgári kormányzatot; a Védelmi Bizottmányt; akik csatlakozni akartak Háromszékhez, befogatta, s így alárendelte a General Commandonak Csíkot.²⁶ A pacifikáció ideje alatt Csíkszéken belül mind a regionális különbségek, mind az esperesi kerületek papságának magatartása a forráshiány miatt viszonylag nehezen mérhető. Macskási Antal főhadnagy²⁷ ebben az időszakban hírvivőként eljutott az osztrák katonai irányítás alatt álló Csíkszéken keresztül a magyar kormány ellenőrzése alatt álló Háromszékről Kolozsvárra, s vissza. Az útjáról írt későbbi igazolások arra utalnak, hogy küldetése teljesítésekor a felcsíki kerület volt a legveszélyesebb rá nézve. Háromszékre való visszatérését vázolja Mikó Mihály csíkszéki biztos²⁸ kiemelte, hogy a Háromszék felé tartó Macskási Antal, hogy elkerülhesse a Dorsner által elfogására a havasi szorosokhoz állított fegyvereket,²⁹ a járatlan havasi ösvényeken keresztül jutott el a biztonságosnak tekintett Gyergyóalfaluba Mikó Mihályhoz.

„Onnan tudta a róla elterjedt hírt, és azt is hogy annak következtében felCsíkon keresztül veszély nélkül nem utazhatik, egy alfalvi jól ismert bizalmas emberemmel csak szalmába rejtve küldhetém Csík felé, Csíkből ismét a mint bizonyosan tudom részint kocsisi álrühában, részint

²⁵ Közvetlenül az agyagfalvi gyűlés után a toplicai/maroshévízi román betörésről a csíki határőrezredet október 20-án a gyergyóalfalvi plébános, Andrási Antal értesíti, segítséget kérve. A kérés következményeként „Csáki határőr hadnagy a pálfalvi, delnei, borzsovai, szentmiklósi, szépvízi, vacsárcsi és göröcsfalvi honn levő férfiakat Szépvízre rendelte.” – Okmánytár az 1848-49-ki erdélyi eseményekhez. Szerk.: Kővári László. Pest, 1861. 95. p.

²⁶ EGYED ÁKOS: Csíkszék „pacifikálása” az agyagfalvi székely nemzeti gyűlés után. Dorsner ezredes szerepe. In: *Hadtörténelmi közlemények*, 1998. 1. sz. 123–124. p.

²⁷ Macskási Antal a kolozsvári nemzetőrség főhadnagya, 1848 őszén részt vett a székely tábor harcaiban, majd ezt követően a Háromszék önvédelmi harcában, de nem az alakulat tisztjeként. SÜLI, 2011.

²⁸ 1848. szeptember 17-től csíkszéki honvédtoborzó kormánybiztos. HERMANN RÓBERT: A kormánybiztosi rendszer 1848–1849-ben. In: *Hadtörténelmi közlemények*, 1998. 1. sz. 65. p.

²⁹ Kolozsvár felé utazva már egyszer elfogták, a csíkszeredai börtönből viszont sikerült megszöknie. Bíró Sándor igazolása Macskási Antalról, Csíkszereda, 1849, június 19. – MNL. OL. R 392. (= Macskási Antal székely önkéntes alakulati parancsnok iratai. 1848. VII. 29 – 1849. VI. 19.) 1. dob. Ikt. sz. nélk.

erdei ösvényeken de mindegy veszélyeztetve juthatott át 3székre megbízását bé végzendő.”³⁰

A történetből újra csak egyértelmű, hogy Felcsikon erősebb volt az osztrák hatás.

A Függetlenségi Nyilatkozat kimondását követően több erdélyi egyházi jelentés is kiemelte az általános, euforikus hangulatot. Ezek közül a gergyói kerületből például Eránosz Jeremiás jelentését idézhetjük:

„Bajos volna le írni a függetlenségi nyilatkozat hirdetése alkalmasságával, egész búcsújárás ünnepélyességgel tartott szónoklatok közt szóra sértő az ausztriai házat gúnyoló s lázszító beszédeket.”³¹

Ebben a függetlenségi hangulatban az egyházmegyes papság, részben a külső változások hatására, részben a már 1848-ban megfogalmazott radikális egyházkerületi reformjainak a szellemében a hierarchiát feszítő megoldásokkal kezdett jelentkezni. Tekintve, hogy Kovács Miklós megyéspüspök az ostromzár alatti Gyulafehérvárról nem tudta egyházmegyéjét irányítani, általános helynöknek kinevezte a kolozsvári apát-plébánost Kedves Istvánt. Ezzel párhuzamosan viszont a papság egy része egyértelműen a hierarchia belső szabályaival szembenálló autonómiát léptetett életbe, jóval nagyobb mozgásteret biztosítva az egyházmegye központi vezetése mellett a kerületi espereseknek. Ez a megoldás nem kizárólag erdélyi specifikum, más egyházmegyek esetében is azt látjuk, hogy a forradalmi eszmék iránt elkötelezett papság inkább választotta a nem elég lelkes egyházi vezetőivel szemben a függetlenedést, mintsem azt a vádat, hogy az egyház a forradalmat nem támogatja elég erélyesen.³² A kezdeményezés Csíkszéken, a gergyói

³⁰ MOL R 392, 1. doboz, Macskási Antal székely önkéntes alakulati parancsnok iratai. 1848. VII. 29 – 1849. VI. 19. Iktatószám nélkül – Mikó Mihály igazolása Macskási Antalról. Csíksomlyó, 1849. június 19.

³¹ Eránosz Jeremiás ditrói plébános levele Kovács Miklós püspöknek. Ditró, 1849. szeptember 12. – GYÉFKL. PI. 362/1849.

³² Például a váci egyházmegyében hasonló okok miatt 1849. június 30-án az egyházmegye papsága leváltva Szarvas Ferenc helynököt, önkényesen Bobory Károlyt választják meg erre a tisztségre, hasonló okok miatt. Ezen a később hírhedtté vált gyűlésen tárgyalták a Vallás és Közoktatási Minisztériumnak a *Közlönyben* is megjelent rendeleteit. Ezek alapvetően arra szólítják fel az egyházmegyéket, hogy a polgári hatósággal azonos elveket vallva hazafiként viselkedjenek, működjenek együtt a kormánnyal buzgón és erélyesen, továbbá ne kényszerítsék hazafiatlanságuk által a kormányt „olynemű szabályokhoz nyúlni, melyek bár az egyháznak (különben tiszteletben tartandó) önkormányzati jogát sértik, de a haza érdekében a nemzetellenes hatások elensúlyozása, és meggátolása végett szükségesekké lesznek”. A 161. számú rendelet június 15-ről arra szólítja fel az egyház vezetőit, hogy Horváth Mihály elképzelésének megfelelően augusztus 20-án egyházi közgyűlést tartsanak Pesten a „magyar kath[olikus] egyháznak a szabadság alapján történendő újjászületésére, s mind az álladalom iránti viszonyainak, mind belkormány szabályozására”. Egyedül csak a vagyoni ügyekre vonatkozó utasítást kerülnek meg ezen a szentszéki ülésen, ügyes diplomáciával további felvilágosítást kérve a Minisztériumtól. A keresztes háború

kerületből származott, amikor a házassági peres ügyek megoldatlanságára hivatkozva javasolták május elején, hogy az esperesek püspöki helynöki hatalommal járjanak el.³³ Az esperesi kerületek nagyobb önállósága viszont nem egyértelműen az esperes, hanem sokkal inkább a kerületi papság akaratát volt hivatott szolgálni. A püspök által kinevezett helynök, Kedves István³⁴ kolozsvári plébános a szabadságharc leverése után írt jelentésében rá is mutat: „az én helyettségemet nem mindenütt fogadták el, mint Gyergyóban, és Felcsíkon³⁵ másutt határozatilag is érvénytelennek nyilatkoztatták és azt hivatalosan is megírták.”³⁶ A forradalmi kormányknak is jól jött a katolikus papság által választott belső autonómia, hiszen a közvetítéseket kihagyva közvetlenül az érintett kerületekkel tarthatta a kapcsolatot. Ezért a rendeleteket már nem a gyulafehérvári várban elszigetelt püspökkel, de még csak nem is az általa kinevezett helynökkel, hanem közvetlenül a forradalmat pártoló esperesekkel közölték.

Az alapelv, hogy a forradalmat pártoló esperes közvetítő szerepét használta ki a forradalmi kormány, éppen a felcsíki esetben vált nagyon indokolttá az orosz intervenció megkezdődése után.³⁷ Az ezzel kapcsolatos levélváltásokból derül ki, hogy a felcsíki kerület elszigeteltsége, információs hiánya alapvetően a kerületi főesperes közömbös magatartásának volt a következménye. Az orosz betörés miatt szükséges fokozott lelkesítés feladatának felvállalása a forradalmi magatartásáról közismert kerületekben

gondolatát is üdvözlök, ennek szellemében körlevelet is szerkesztenek. – Váci Püspöki és Káptalani Levéltár, Protocollum consistorialia, 1847–1849. 1849. június 30.

- ³³ „Addig is, míg K[ároly]Fejér Vár a zár alól fel nem szabadula, a helybéli tisztelt Elnökünk ruháztatnék fel Püspöki hely tartói hatalommal: úgy a többi Esperesi székek is kérettenének meg, hogy Elnökeiket ruháznák fel az írt hatalommal azért ne talán, a váló, és más perek a zár alatt hátra maradást szenvedjenek.” Gyergyói esperesi kerület papságának gyűlési jegyzőkönyve, 1814–1862. 1849. május 3. (Gyergyószárhegy. Esperes-kerületi gyűlési jegyzőkönyv.) – GyFLGy. Gyergyószentmiklósi Plébánia iratai. Helyi egyházi archontológia, 1276–1861.
- ³⁴ Kedves István Csíkszentdomokoson született 1782-ben. Pappá 1806-ban szentelték, kolozsvári káplánsága után 1808-tól Gyergyóremetén plébános és kerületi jegyző, 1825 és 1830 közt gyergyói esperes. 1830-tól székelyudvarhelyi plébános, kerületi esperes, gimnáziumi igazgató. 1831-től Kolozsváron plébános, kanonok, a kolozsmostori levéltár őre. 1836-tól iskolai felügyelő, apát. 1848-ban ideiglenes püspöki helynök. Meghalt 1864. július 14-én. FERENCZI, 2008. 293. p.
- ³⁵ Érthető, hogy felcsíki születésűként és egykori gyergyói esperesként ezt a két kerületet külön kiemelte.
- ³⁶ Kedves István ideiglenes püspöki helynök jelentése Kovács Miklós püspöknek. Kolozsvár, 1849. szeptember 7. – GYÉFKL. PI. 225/1849.
- ³⁷ Az orosz beavatkozásnak hírére már május 18-án elhatározta a minisztertanács, hogy népfelkelést kell szervezni, amelyet vallásilag is motiválni kellene. Ezért rendelte el Horváth Mihály, hogy május 27-től kezdve három héten át minden vasárnap s az első és második hét csütörtökjén a népet a papok a szabadságharc folytatására lelkesítsék, a római és görög katolikusok körmeneteket tartsanak. *Provocare și rânduie către toți preoții patriei de ficare religie – apel al ministerului cultelor Mihail Horváth, ales episcop al Cenadului.* Debrecen, 1849. május 18. – Román Állami Levéltár. Kolozsvár. Fond 563: Colectia Revolutia de la 1848, registru 107. Ikt. sz. nélk.

esetleges kisebb elvi problémák tisztázását követően megtörtént. Úgy a gyergyói kerület június 1-jén tartott esperesi gyűlésén jelen levők

„a keresztes Háborút megelőző ájtatosság hirdetését ellenzette, követelvén, hogy tegye azt hírré a világi kormány a Nép Gyűlésben: De erre a Világi Kormány, kinek Elnöke Mikó Mihály Kormány Biztos Úr helyet foglalt székünkbe, nem fogadá el, hanem azt kíváná, hogy a Horváth Mihály csanádi Püspök és Közoktatási Minister rendeletét el fogadni, és kihirdetni kötelesek legyünk, s ált küldé a Közlönyt,³⁸ a melybe írva vala az Isteni tisztelet rendelete, a melyet előbb a Gyűlésbe felolvastatta.”³⁹

A gyergyói kerület részéről a lelkesítés meg is történt, akárcsak az alsíki-kászonszéki kerületben is. A felcsíki kerületben viszont erre nem került sor. Ezért, amikor 1849. június 18-án a cári csapatok Alexander Nyikolajevics Lüders gyalogsági tábornok vezetésével Tömösnél áttörték a székely védelmet, Mikó Mihály felszólította Tankó Albert alsíki-kászonszéki esperest, hogy a felcsíki kerület papságának gyűlését levezetve arra törekedjen, hogy a haza ügyében a lelkesedést fokozza.⁴⁰ A felcsíki papi gyűlés összehívását azzal indokolta Mikó Mihály, hogy a kerületben „a haza közös ügyében tett rendelkezések nem elég erélyességgel vétetnek [...] elégtételbe. Atalában a felcsíki lelkész urak által nem gyakoroltatik a népre azon hatás, mely a szabadság iránti lelkesülést fenntartani képes lehetne, mit én nem egyébnek, mint a Lelkész urak közötti szorost egyetértés hiányának főleg a vezetésbeli hiányoknak tulajdonítok”. A felhívásnak eleget téve Tankó Albert valóban meg is jelent a felcsíki gyűlésen (Csíkrákoson), ahol a kerület papsága az esperest, Potyó Ferencet, illetve még két plébánost leszámítva⁴¹ össze is gyűlt, s a szabadságharc ügye melletti elkötelezettségüknek adott hangot. A kormányrendeletek utasításainak elhanyagolásáért a felcsíki esperest tették felelőssé, aki a körleveleket nem jutatta el hozzájuk.⁴² Ezzel gyakorlatilag fel is oldódik minden, az eddigiekben felvetett probléma. A felcsíki kerület kommunikációs problémáiért egyértelműen a főesperest tették felelőssé a kerületi papok. A gyűlésről beszámolva Tankó Albert is elmarasztalta Potyó Ferenc felcsíki

³⁸ Ezzel magyarázható, hogy a felhívás bekerült a plébániai levéltárakba. Ld. pl. GyFLGy. Szárhegyi Plébánia Iratai. 1848–1857.

³⁹ GyFLGy. Gyergyószentmiklósi Plébánia iratai. Helyi egyházi archontológia, 1276–1861. Gyergyói esperesi kerület papságának gyűlési jegyzőkönyve, 1814–1862. 1849. június 1.

⁴⁰ Tankó Albert esperes levele Kedves Istvánhoz. Csíkszentgyörgy, 1849. június 22. Melléklet: Mikó Mihály kormánybiztos felszólítása. (Dátum nélk.) – GYÉFKL. PI. Ad 173/1849.

⁴¹ A balánbányairól és a gyímesiről van szó. A balánbányai plébános, Dombi Gergely távolmaradása nincs összefüggésben a forradalmi elkötelezettségével, őt a szabadságharc bukása után ugyanis meghurcolták. A gyímesiről nem tudjuk, miért maradt távol. Egyébként is Gyímes nem tartozott egyik csíkszéki kerülethez sem. Schematizmus Venerabilis Cleri Diocesis Transilvaniensis Ad Annum Bisextilem A Christo Nato MDCCCXLVIII. Claudiopoli, 1848.

⁴² A felcsíki papság beadványa Kedves Istvánhoz. Csíkrákos, 1849. június 22. – Ld. 40. sz. jegyz.

esperest.⁴³ Utóbbi helyzetének az ad sajátos színezetet, hogy 1848 őszén maguk a hívek panasztartották fel a püspöknek botrányos életvitelét,⁴⁴ de a kivizsgálás során a konfliktust elsimították.⁴⁵ Mivel most a szabadság és a haza ügyét veszélyeztette hanyag magatartása, visszatértek botrányos életvitelére is. Az 1849. június 22-én tartott gyűlésen a kerületi papság kifakadt az esperes ellen, aki

„hallatlan erkölcselen életével a népet annyira demoralizálta, hogy hosszú idő alatt, s akkor is megfeszített nagy erővel és buzgósággal, ha helyrehozható. Borzad az ember azoktól, miket a papság és a nép az említett esperes úrról beszél; olyan dolgok, miket én írásba foglalni szégyenlek, s a miket tovább is tűrni bűn és lélekveszedelem.”

Kérték, hogy a felcsíki kerületnek szóló körleveleket ne az esperesi hivatalhoz, hanem a kerületi jegyzőhöz küldjék, „mert ha nem Fő T[isztelen]dő Potyó Ferencz Úrral az Egyháznak előmenetelére semmiképp nem élhetünk”.⁴⁶ Ekkor viszont már gyakorlatilag a kormány részéről jelentőségét veszítette az espereseken keresztül történő kapcsolattartás, a szabadságharc utolsó pillanataiban már közvetlenül a plébánosokhoz küldik az utasításokat. Erről tanúskodik a gyergyószárhegyi plébánoshoz küldött rendelet,⁴⁷ amely közli Horváth Mihály vallás- és közoktatási miniszter június 26-ról kelt utasítását: aki ebben a rendkívüli időben a rendes formához ragaszkodna, az csak gyávaságát palástolná, tehát ne hivatkozzanak arra, hogy az egyházi vezetőség nem adott utasításokat ki: „Ne várjátok, hogy a rendeletek a szokott úton, az egyházmegyei hatóságok által jussanak hozzátok.”⁴⁸

Az elemzést le is zárhatnánk azzal, hogy a felcsíki térség a forradalom kezdetén ugyan értesült a változásokról, a támogatást jelzi a Szeged alatti táborba induló önkéntesek megléte, ami összefüggésben áll azzal, hogy az

⁴³ Az érintett esperes június 30-án kelt levelében tisztázza igyekszik magát, a gyűlésről való távolmaradását azzal igazolva, hogy arról ő tudósítást csak megkésve kapott. A hivatalos levelek szétküldésének ügyét nem részletezi, egy rövid megjegyzéssel megkerülve a kérdést: „A mint tetszik én ebben bűnömöt nem tudom, de most a Republicában minden Reform kedvet talál.” Potyó Ferenc felcsíki esperes levele Kedves Istvánhoz. Karcfalva, 1849. június 30. – GYÉFKL. PI. 173/1849.

⁴⁴ A karcfalvi hívek Nagyboldogasszony hó 8-i keltezéssel felpanaszolták a püspöknek Potyó Ferenc kapcsolatát az egykori házvezetónőjével („azzal a kurvával”). GYÉFKL. PI. 1366/1848.

⁴⁵ A vádak alól a kerületi papság tisztázta a főesperest, a kerületi jegyző jelentése szerint sikerült a nagyboldogasszonyi (csíkkarcfalvi) híveket és a papot megbékíteni, s a vizsgálat során kiderült, hogy a felhozott vádak nagy része valótlan volt. Miklósi János jegyző levele Kovács Miklós püspöknek. Csíkrákos, 1848. Karácsony hó 29. – GYÉFKL. PI. 1424/1848.

⁴⁶ Ld. 40. sz. jegyz.

⁴⁷ GyFLGy. Szárhegyi plébánia iratai, 1848–1857.

⁴⁸ A forradalmat támogató esperesek továbbra is párhuzamosan körözték ezeket a rendeleteket. A kutatás során erre konkrét bizonyíték csak az udvarhelyi kerületből került elő, 1849. július 6-án az esperes a keresztes hadjárattal kapcsolatos rendelet végére odajegyzi: „azon napon körbe is indítottam két példányban”. – *Historia Domus et Ecclesiae Rom.Cath.*, Udvarhely. 51/1849. GYÉFKL. PI. Ad 633/1849.

önkéntesek falvaiban forradalmat pártoló papsággal találkozunk. Ez a forradalmár papság viszont elszigetelődik 1848 nyarától egy teljes évig a kerületi főesperes közömbössége miatt, s csak az orosz intervenció szorító körülményei között, kormányutasítás hatására tartott kerületi gyűlésen, a szomszédos esperes elnöklete mellett vállalják fel, hogy főesperesük hanyagsága miatt nem tudtak kellőképpen sem az egyházi reformba, sem a forradalmi eseményekbe bekapcsolódni. A záró következtetések összegzése előtt viszont indokolt megvizsgálni, hogy ebben a teljes elszigeteltségben, amikor a megyéspüspök a gyulafehérvári várban rekedt, s a felcsíki főesperes közömbös magatartást tanúsít, a kerületi papság saját maga milyen döntéseket hozott a forradalommal kapcsolatos magatartás terén. Ennek bemérésére a legegyszerűbb, ha a szabadságharc leverése utáni osztrák megtorlás hatásait vizsgáljuk meg. Nem véletlenül tekintette ugyanis a felelősségre vonáskor a forradalom és szabadságharc leverése után az osztrák katonai hatalom a nép vezetőinek a papságot. 1849 nyarán a nyergestetői csata után védtelenül maradt Csíkszékbe⁴⁹ visszatérő Dorsner osztrák ezredes „keményen lépett fel, a fegyvereket beszedette, a papságot és a birtokosságot Csíkszerezébe rendelte”.⁵⁰ ENDES MIKLÓS adatai⁵¹ szerint elsőként a legfontosabb katonai vezetők kivégzése mellett halálos ítéletet mondtak ki a csíkszéki (Felcsík, Alcsík-Kászonszék és Gyergyószék) papok közül Fodor Antal⁵² csíkszentdomokosi plébánosra, Jákobi Sándor⁵³ örmény káplánra és a gyergyószentmiklósi segédlelkészekre, Lakatos Ferencre⁵⁴ és Fejér József-

⁴⁹ Augusztus 1-jén Clam-Gallas a magyar seregeket szétverte Kászonújfalunál (illetve Miklósfalva és Bükszád közt is), majd augusztus 2-án elfoglalta Csíkszerezédt. HERMANN RÓBERT: „Tenni kevés, de halni volt esély”. Az 1849. évi hadjárat. In: *Hadtörténelmi közlemények*, 1999. 2. sz.

⁵⁰ ENDES MIKLÓS: Csík-, Gyergyó-, Kászonszékek (Csík megye) földjének és népének története 1918-ig. Bp., 1937. (továbbiakban: ENDES, 1937.) 300. p.

⁵¹ Uo. 315–316. p.

⁵² Fodor Antal Marosvásárhelyen született 1807-ben. Pappá szentelve 1830-ban, Szilágysomlyón, majd 1834-től Gyergyószentmiklóson káplán. 1835-től Egestőn plébános, 1838-tól Atyhán, 1842-től Csíkszentdomokoson. Az 1848-as forradalom idején tábori papnak állt. 1850-ben előbb kötél általi halálra, majd 12 év vasban eltöltendő börtönre változtatják ítéletét. 1849 és 1855 között Olmützben és Josefstadtban raboskodott. 1857-től Gyimesbükkön káplán, 1864-től Akosfalván plébános, 1869-től Fenyéden. Meghalt 1885. július 25-én. FERENCZI, 2008. 245. p.

⁵³ Jákobi Sándor gyergyói örmény szertartású káplánt 1849. szeptember 15-én vitték katonai kísérettel Erzsébetvárosba, majd onnan Szebenbe. Hazafias szónoklataiért komáromi várfogságot kapott. „A mi pedig az örmény szertartáson levő segéd lelkészti illeti, őtöt szépíteni és menteni semmiben se lehet, mert korlátlan szavait tényeit és kiborulásait mindenki tudja és beszéli.” – Ld. 31. sz. jegyz.; MARTON JÓZSEF: Papnevelés az erdélyi egyházmegyében 1753-tól 1918-ig. Bp., 1993. 224–227. p.; KOVÁCS GYÁRFÁS: Karcolatok egyházmegyénk 1848/49-es évi történetéből. In: *Közművelődés*, 1902. 211. sz.; LÉSTYÁN FERENC: Az erdélyi római katolikus papság az 1848–49. évi forradalom és szabadságharcban. In: *A Maros megyei magyarság történetéből. Tanulmányok. II.* Szerk.: Pál Antal-Sándor. Marosvásárhely, 2001. 130. p.

⁵⁴ Lakatos Ferenc egyik bűne, hogy a menekülő paptársait (Keresztes Márton, Farcádi Kovács Mihályt, Bardócz Jánost, Veszelyi Károlyt) rejtegette, a másik, hogy „ifjui gondolatlanságból szabadosan szólott a Társaságokban”, aminek elterjedt a híre. Nyolc

re.⁵⁵ Rajtuk kívül még egy földbirtokost ítéltek halálra: Mikó Mihályt.⁵⁶ Ez a tény már nagyon is árnyalja a felcsíki papság magatartását, hiszen a halálra ítélt csíkszéki papok között találunk felcsíkit is Fodor Antal személyében. Rajtuk kívül több pap is a felcsíki térségből vizsgálati fogságba került. Miután a fogságba vetett papokról az erzsébetvárosi esperes, Popoi József augusztus 15-én értesítette a megyéspüspököt, Kovács Miklós felszólította a ditrói papot, hogy részletes beszámolót küldjön a kerület papságáról.⁵⁷ Ebből további részletinformációkat szerzett a főpásztor.⁵⁸ Innen tudta meg, hogy a felcsíki kerületből fogságba került Sebestyén Gábor⁵⁹ csíkszeredai plébános, részben „az ausztriai ház iránt ragaszkodó Tisztek, Urak”, de „mágnak a népnek is fel adása”⁶⁰ következtében. Mellette ugyan 1849-ben elfogták Puskás Tamás csíksomlyói és Gyenge András⁶¹ csíkszentmihályi plébánosokat is, viszont „testi gyengeségük miatt az első Csík Szereda mellől a második pedig a Székely Udvarhelyről házukhoz vissza bocsátatván” megszabadultak – jelzik a nagyszebeni börtönben már hat hete raboskodó alsíki-kászonszéki és gyergyói esperesek.⁶² Bodó János ferences szerzetes, a csíksomlyói tanoda tanára is fogságba került, előbb Marosvásárhelyen, majd

évig volt ezért fogoly Komáromban, 1857-ben szabadult, de a fogság alatt egészsége annyira tönkrement, hogy a következő évben meghalt. – Ld. 31. sz. jegyz.

⁵⁵ Sok vádat ellene nem tudtak felhozni, amint a ditrói pap is jelenti: „Fejérről semmi különöst büntetésre méltót nem tudok, de nem is hallottam.” – Ld. 31. sz. jegyz.

⁵⁶ Az ő esetében egészen egyértelmű elítélésének oka. Csík egyik képviselője a pesti országgyűlésen, 1848. június 15-től kormányi kinevezéssel gyergyói alkirálybíró, majd csíkszéki kormánybiztos is. ENDES, 1937. 271. p.

⁵⁷ Kovács Miklós püspök levele a ditrói plébánoshoz. Gyulafehérvár, 1849. augusztus 23. – GYÉFKL. PI. 85/1849.

⁵⁸ Ld. 31. sz. jegyz.

⁵⁹ Sebestyén Gábor Fancsalon született 1818-ban. Pappá szentelve 1841-ben, Csíknagyboldogasszonyon, 1842-től Csíksomlyón, 1843-tól Székelyudvarhelyen káplán, 1845-től Csíkszeredában adminisztrátor. A forradalom alatt tanúsított magatartása miatt 1849-ben kötél általi halálra ítélték. Wohlgenuth 10 évi várfogságra változtatta büntetését, amelyet Olmützben és Josefstadtban töltött le, 1856-ban szabadult. 1858-tól Szászrégenben káplán és Nagyernyén adminisztrátor, 1865-től Székelyhodoson majd Szovátán plébános. 1885-től nyugdíjban, meghalt 1899. december 14-én. FERENCZI, 2008. 393. p.

⁶⁰ Itt az Endes Miklós listáján is szereplő Gyórfi János gyergyóremetei plébánosra utal, aki letartóztatása után, 1856-ig volt börtönben. Feljelentése az egyházközség részéről történt Eránosz Jeremiás szerint: Gyórfy János e forradalmi időben „elfelejtkezék ő is hogy pap és hogy vallási, s erköltsi dolgokról kellene szólni a Néphez; sok jót tett népével, de most, midőn fel szólítottam volna egy könyörgő az Hadi kormányhoz felküldendő vissza bocsátatását tárgyzó Levél írására, előttem ugyan nem, de azután sokan azt nyilvánították, nem hogy kérnék vissza jövetelét, hanem azt fogják kérni hogy még tovább tegyék.” – Ld. 31. sz. jegyz.

⁶¹ Gyenge András Baróton született 1781-ben. Pappá szentelve 1805-ben, 1807-től Csíkrákoson plébános, 1808-tól Csíkcsicsóban, 1810-től Csíkszentmihályon. Meghalt 1855. február 10-én. FERENCZI, 2008. 260. p.

⁶² Tankó Albert csíkszentgyörgyi plébános és Mászáros Antal gyergyói esperes levele Kovács Miklós püspöknek. Nagyszeben, 1849. szeptember 18. – GYÉFKL. PI. 338/1849.

Gyulafehérváron raboskodott. Dombi Gergely⁶³ balánbányai plébánost, a magyar ügyek pártolásában kompromittált papot 1850-ben püspöke fosztotta meg plébániájától.

Fontos azt is figyelembe venni, hogy a kivizsgálások során tanúként kihallgatott hívek hogyan nyilatkoztak lelkipásztoruk forradalmi elkötelezettségéről, védve, esetenként vádolva papjukat. Ez esetben meghatározónak tekinthető az illető lelkipásztornak az egyházközségben eltöltött szolgálati ideje, amelynek időtartama magyarázhatja a hívekkel való jó együttműködés kialakulását, hogy hívei kiálltak-e mellette a megtorlásokkor.⁶⁴ Az osztrák katonai kormányzat megtorló tevékenységének elemzésénél szembevetendő, hogy a legtöbb elítélt pap viszonylag rövid szolgálati idővel rendelkezett⁶⁵ az egyházközség élén. A hívek részéről ez magyarázhatja a védelem elmaradását az állomáshelyén 3 év óta szolgáló Sebestyén Gábor és Dombi Gergely plébánosok esetében. Az egyházközségtől távol szolgáló, tábori lelkészséget vállalt csíkrákosi káplán, Vas Ferenc a menekülést választotta, az ő esetében a hívek közbenjárásának nem is lehetett volna relevanciája. Zámblér János 18 éve szolgált Csíkszentmártonban, de 1849-ben bekövetkezett halála miatt nehezen ítéltető meg úgy a személyes forradalmi szerepe, mint hívei hozzá való viszonya. A hosszabb szolgálati idővel rendelkező felcsiki plébánosok esetében tetten érhető a hívek védelme. A megtorlás kezdetén elfogott, állomáshelyén 38 éve szolgáló csíkszentmihályi plébános, Gyenge András és a szintén letartóztatott, az egyházközségben 18 éve szolgáló csíksomlyói plébános, Puskás Tamás mellett helyén maradhatott a

⁶³ Dombi Gergely 1817-ben született. Pappá szentelve 1840-ben, Székelyudvarhelyen tanár, 1842-től Tusnádon káplán, 1845-től Balánbányán plébános. 1850-ben a megyéspüspök nyugdíjazta, 1851-től Zetelakán, 1852-től Csíkszentgyörgyön majd ismét Zetelakán káplán. Meghalt 1860. június 3-án. FERENCZI, 2008. 224. p.

⁶⁴ A legrelevánsabb példa a csíkszentgyörgyiek kiállása a kerületi esperes, s egyben a forradalmat lelkesebben támogató plébános, Tankó Albert mellett. „Alul írt Csík Sz[ent] Görgyi és Bánkfalva közönségének összes bírósága igaz tudomásunkból és tapasztalásainkból adjuk ezen bizonyító levelünket arról, hogy minapában elfogott Lelkipásztorunk Alcsik kerületi Fő Esperest Tankó Albert Úr sem a Templomban sem azon kívül lázító beszédeket nem tartott, annyi igaz, hogy hivatalos írásokat olvasott föl nekünk, de a mint egyikünknek, és másoknak is négy szem között többször megmondotta, mindezeket nem jó kedvűből, hanem parancsolatból még pedig fővesztési szoros parancsolatból tesz, mert mindenütt nagy ügyelet volt arra, hogy kihirdetik e a Papok és miképp hirdetik ki azt mi e végre hozzájuk küldetett; egyéb aránt is rendtelenségre és csendháborításra, a Felsőg elleni engedtelenségre soha sem unszolt, sőt inkább valamint régebben most is közelebből szüntelen a csendességet békét és engedelmséget hirdette és ajánlotta. Mindezekről igaz lelki ismeretünk szerint adjuk ezen bizonyító írásunkat.” – Ld. 62. sz. jegyz. Mellékelve: „Bizonyítvány: Csík Sz[ent] Györgyön August 13-án 1849 évben. Csík Sz[ent] György és Bánfalva összes bírái: Nyíri Ádám, Miklós János, Basa Antal, Gál István, Gál Gergő, Bálint Ferentz, Gál Ferentz, Görgy István, András István, Botár György, Balás József.”

⁶⁵ A szolgálati időt nem a pappá szenteléstől eltelt időre értjük, hanem arra, hogy 1848-ban mennyi ideje volt az adott pap valamelyik csíkszéki plébánián.

31 éve Csíkmadarason szolgáló Bocskor Elek,⁶⁶ a 30 éve Csíkrákoson szolgáló plébános és kerületi jegyző, Miklósi János,⁶⁷ illetve a 19 éve Csíkszenttamáson szolgáló Balogh József.

Míg a meghurcolt papok mellett valószínűsíthető a forradalmi magatartás a hívek által védett, s a büntető elhelyezést elkerülő papság esetében, nyilván volt rajtuk kívül néhány olyan pap is, aki vagy közömbös, vagy éppen osztrák érzelmű volt. Ez valószínűsíthető a felcsíki kerületből a Csíkdelnén csak egy éve szolgáló Éltes József⁶⁸ esetében, aki a helyén maradhatott 1860-ig, s utána sem tekinthető hányatottnak a sorsa: csíkszentkirályi plébános lett haláláig. A Csíkcsicsóban 38 éve szolgáló Szőcs Antal⁶⁹ amellet, hogy a helyén maradt, 1854-ben aranykeresztes kitüntetést is kapott. A visszatérő osztrák uralom a forradalom alatt végig közömbös kerületi esperes, Potyó Ferenc karrierjét értelemszerűen nem érintette. Haláláig a kerület főesperese maradt. A forradalom alatt mellette álló káplánja, Bencze Pál⁷⁰ újmisé, a szabadságharc bukása után egyből plébánosi kinevezést nyert a Kánya József⁷¹ halálával megürült csíkszentmiklósi plébániára.

Összegzésként elmondhatjuk, hogy Csíkszék esetében a legkevésbé aktív a katonai lelkesítésben a felcsíki kerület volt, ami teljes mértékben egybecseng azzal, hogy a felcsíki kerület esperese, Potyó Ferenc semmi dokumentálható forradalmi tevékenységet nem végzett. Ugyanakkor a forradalmi magatartásukért veszélyeztetett helyzetbe kerülő papok közül a csíkrákosi Vas Ferenc tábort lelkészként híveitől távol élt, s a kevés szolgálati idővel rendelkező Sebestyén Gábor csíkszeredai és Dombi Gergely balánbányai plébánosok túl nagy hatást még nem fejthettek ki. Ezzel egy időben viszont

⁶⁶ Bocskor Elek Csíkszentsimonban született 1788-ban. Pappá szentelve 1814-ben, 1815-től Csíkboldogasszonyon káplán, 1817-től Csíkmadarason plébános. Meghalt 1858. június 6-án. FERENCZI, 2008. 190. p.

⁶⁷ Miklósi János Madéfalván született 1784-ben. Pappá szentelve 1809-ben, Csíkrákoson káplán, 1816-tól Gyulafehérváron a teológia vicerektora, tanár. 1818-tól Csíkrákoson plébános. 1829-től kerületi jegyző. Meghalt 1858. május 21-én. FERENCZI, 2008. 346. p. Forradalmi elkötelezettségére utalhat, hogy a csíkrákosi gyűlésen a felcsíki papság azt kérte, hogy a magyar kormány a rendeleteket ne a közömbös espereshez, hanem a kerületi jegyzőhöz, Miklósi Jánoshoz küldje. – Ld. 40. sz. jegyz.

⁶⁸ Éltes József Tusnádon született 1818-ban. Pappá szentelve 1843-ban, Gyergyóremetén káplán, 1846-tól Kolozsmonostoron plébános, 1847-től Csíkdelnén, 1860-tól Csíkszentkirályon. Meghalt 1868. december 30-án. FERENCZI, 2008. 228. p.

⁶⁹ Szőcs Antal Bélborban született 1781-ben. Pappá szentelve 1807-ben, 1808-tól Csíkrákoson káplán, 1810-től Csíkcsicsóban plébános. 1854-ben arany érdemkereszttel kitüntetve, szentszéki ülnök. Meghalt 1867. június 4-én. FERENCZI, 2008. 421. p.

⁷⁰ Bencze Pál Lemhényben született 1823-ban. Pappá szentelve 1848-ban, Csíknagyboldogasszonyon káplán, 1849-től Csíkszentmiklóson plébános, 1850-től Csíkszentdomokoson, 1853-tól Mikóújfaluban, 1854-től Imecsfalván, 1884-től Szentkatolnán. Meghalt 1885. március 13-án. FERENCZI, 2008. 182. p.

⁷¹ Kánya József Csíkdelnén született 1781-ben. Pappá szentelve 1804-ben, Marosvásárhelyen tanár, majd Gyulafehérváron káptalani káplán. 1808-tól Egrestőn plébános, 1824-től Csíkdelnén, 1830-tól Csíkszentmiklóson. Meghalt 1849. április 17-én. FERENCZI, 2008. 289. p.

kiemelhető, hogy a forradalom kezdetén aktív lelkesítő tevékenység mutatható ki ott, ahol a lakosság önkéntesként elment a Szeged alatti táborba katonának. Ezeknek a falvaknak a plébánosai, ha túléltek a forradalmat, az osztrák számonkérését már nem kerülhették el. A főesperes közömbössége miatt információs zárlat alatt a felcsiki papság az egyházmegyei zsinati munkálatokról már lemaradt, a szabadságharc kezdetén egységesen nem tudott fellépni, ezért az osztrák ellenforradalmi hatás erősebb is volt Felcsíkon, s így csak az orosz intervenciókor tanúsíthatták a papok egyértelműen az elkötelezettségét a forradalom ügye mellett.